

Det röda sextioalet. Protesterna mot USAs krig i Vietnam. Studentuppror. Gruvstrejk. Upp-täckten av Tredje världen, imperialismen och ut-sugningen. De nya vindarna svepte in också på de medicinska högskolorna. Medicinska Förening-ens Tidskrift, MFT, förvandlades från studentikos kårtidning till samhällskritisk debattidskrift. Senare bytte den namn till Motpol – Tidskrift för sjukvårdsdebatt.

Men nu är det slut, sista numret har utkommit. Vad betydde MFT/Motpol?

Nu har sista numret utkommit

”Motpol” – samhällskritisk skrivarskola som bröt medicinarnas isolering

Tidskriften upphör, krafterna räckte inte längre till hos de aktiva att fortsätta ge ut en regelbundet utkommande tidskrift. Men föreningen Motpol, som gett ut tidskriften, lever vidare och ska förhoppningsvis även framöver kunna ge sig tillkänna på olika sätt, skriver Motpols huvudredaktör Per-Olof Östergren och föreningens ordförande Peter Nilsson i inledningen till slutnumret (nr 640/641, årgång 69). Möten, seminarier och kanske en årsskrift finns i tankarna.

För att göra sortin värdig tillfrågade redaktionen närmare ett 100-tal tidigare medarbetare om de ville medverka i ett avskedsnummer. Bidraget skulle anknyta till MFT/Motpol och antingen behandla arbetet med tidskriften eller beröra något av dess traditionella områden.

Ett 30-tal personer anmälde intresse och till slut inkom 16 bidrag som tillsammans utgör avskedsnumret. Numret illustreras med fotografier av Motpols egen husfotograf Waldemar Wentz.

»Vi tycker kort och gott att det blev ett riktigt spännande porträtt av en tidskrift, en politisk epok och kanske i viss mån av en generation», skriver redaktörerna.

MFT/Motpols upplaga har som mest varit uppe i ca 2 500 exemplar. På 1970-talet utkom den med åtta nummer per år, vilket senare minskades till fyra nummer per år. Efterhand försenades utgivningen och det blev allt glesare mellan numren.

Medicinska Föreningens Tidskrift, MFT, tidigare en traditionell kårtidning, kom vid mitten av 1960-talet att i tidens anda vända sig utåt, och artiklar-

na handlade allt mer om det som rörde sig i samhället och i världen utanför Sverige.

Snart dominerades MFTs redaktioner på samtliga kårorter av radikala medicinare men det skedde »inte genom en kupp, vi kände inte varandra särskilt då», framhåller Urban Waldenström i slutnumret, där han också beskriver hur det traditionella studentlivet övergavs:

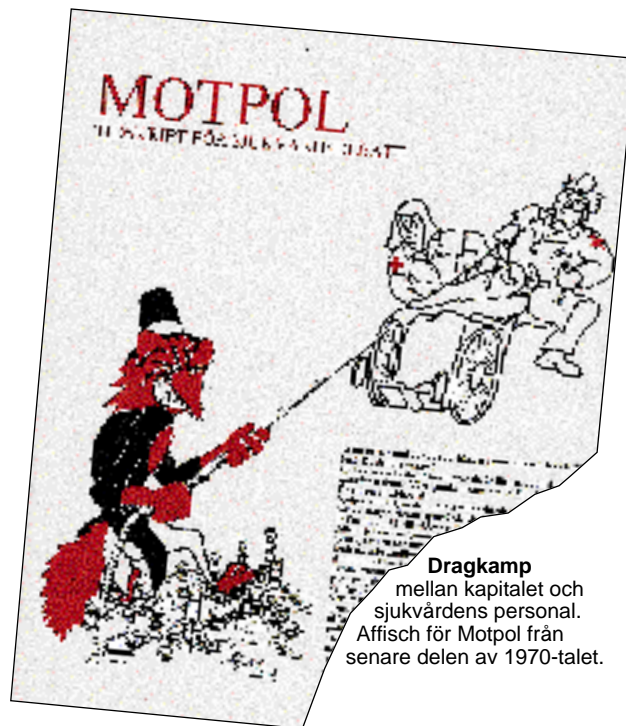
»Alltnog, snart fann jag Björnligans fångdräkt alltför inskränkt och taket högre och mer idealistiskt storsint i de politiska rörelser som då växte som svampar ur jorden. Det kan vara svårt att förstå i nutid när man med facit i hand sett hur de senare utvecklades till sura och träiga bläcksvampar. Men då var det annorlunda, det friska, det viljekraftiga, det nyskapande och samtidigt empatiska samlades i dessa rörelser.

Det var en härlig känsla, vi trodde verkligen på en framtid av solidaritet, fred och jämlikhet, där människans positiva resurser tog av var och en efter förmåga och gav åt var och en efter behov. Den känslan har jag många gånger saknat under senare årtionden. Lika mycket som jag sörjer dess frånvaro beklagar jag dem som aldrig ens fått uppleva den.»

Lekfullhet och litteratur

Hugo Lagercrantz skriver om MFTs förvandling (se rutan »Vi skulle bota hela världen»). I ett samtal med Läkartidningen framhåller Hugo Lagercrantz att det också fanns en lekfullhet som präglade MFT.

– Vi fick kritik från den puritanska vänstern för bristande renlärlighet när vi

Dragkamp mellan kapitalet och sjukvårdens personal. Affisch för Motpol från senare delen av 1970-talet.

REPORTAGE

JAN LIND

1968 gav ut ett nostalginumner. Ingen i redaktionen var politiskt organiserad. Vi var provokativa, vi protesterade, men var också konstnärligt och litterärt intresserade och gick till exempel på Ulf Lindes föreläsningar. Vi var gränsöverskridande.

För egen del bidrog Hugo Lagercrantz med en artikel om »Medicin i litteratur» i MFT 2/68.

Bröt isoleringen

Han talar om den oerhörda hierarki som fanns inom sjukvården på den tiden, med en strikt rangordning utan motsvarigheter i dag.

– Till det positiva med MFT hörde att tidskriften bidrog till att bryta isoleringen bland medicinarna, som levde i en mycket sluten värld, särskilt i Stockholm. Vi öppnade den världen, inte bara politiskt utan också allmänintellektuellt.

– Vi intervjuade exempelvis många av de ledande i landet inom olika områden. Vi försökte överbrygga yrkesgränserna, och MFTs efterföljare Motpol var ju också öppen för sjuksköterskor och andra grupper i vården.

Inspiration fick man av bland andra socialmedicinaren Gunnar Inghe, och Hugo Lagercrantz minns att redaktionen gjorde besök hemma hos honom.

– Vi intresserade oss för den nya psykiatrin som kommit fram efter Hi-

bernalets insteg och den tunga psyko-farmakologin. Intresset höll i sig och många av oss blev psykiatrer eller barn-läkare, men också kirurger.

Hugo Lagercrantz tycker idag att han har nytta av MFT-erfarenheterna i sin egenskap av redaktör för den vetenskapliga tidskriften *Pediatric Research*.

– Lars Gyllensten var etablerad och inspirerade oss och P C Jersild var på uppgång. Många av oss var vetenskapligt intresserade. Läkaren skulle ha en fot i naturvetenskaperna och en i humaniora-samhällsvetenskaperna. En bra läkare skulle vara socialt engagerad; idag handlar det mest om att vara chef och att gå ledarskapsutbildningar.

– Allt var så annorlunda – man kunde ta ett vik på sommaren och bli stenberg. Idag har de unga svårt att klara sig.

Det som, utöver familjebildning, fick Hugo Lagercrantz att lämna det aktiva MFT-arbetet var en diskussion på en konferens i Lund. Där framfördes att vetenskapen skulle vara underordnad politiken.

– Det var ju omöjligt och jag kände att jag inte ville vara med längre.

Som etablerad professor i pediatrik vid Karolinska sjukhuset kan han idag sakna den tidens oppositionslusta bland studenterna.

MFT blir Motpol

Vid mitten av sjuttioalet var tiden mogen för namnbyte. En pristävling bland läsarna resulterade i »Motpol – Tidskrift för sjukvårdsdebatt». Det nya namnet introducerades från och med nummer 5/76 och kommenterades i tidningen:

»Med namnskiftet vill vi egentligen bara understryka och med än större beslutsamhet fortsätta de senaste årens målsättningar:

– att utgöra en bred radikal debattid-skrift inom området 'sjukdom-sam-hälle'

– att kritiskt utforska sjuk- och häl-sovårdens utveckling i perspektivet av samhällets allmänna utveckling

– att följa upp fackliga frågor och utbildningsfrågor för olika vårdarbetar-kategorier

– att påvisa sjuklighetens sociala – och därmed politiska – förutsättningar

– att öppna för en vårdpolitisk dis-kussion över parti- och yrkesgränser-na.»

Debatt – beskrivning – analys

Motpols nuvarande ordförande docent Peter Nilsson, som kom med i arbetet 1974, skriver i sitt bidrag hur han uppskattade den fria debatten och gemenskapen som utvecklades i kamrat-kretsen kring MFT i Lund – detta trots kritiska omdömen från vänsterhåll där MFT betraktades som en samling stu-

»Motpols 'kvinnonummer' 1992 (nr 637, årg 68) – med enbart kvinnor som författare – blev undantaget i denna regel. Skillnaden mot andra 'kamper' som vänstern fört blir högst påtaglig. Arbetar-klassens kamp var allas 'vår sak'. När kampen gäller kvinnors makt, rätt och värde tycks kampen enbart bli kvinnornas. Kvinnors intressen ses som särintressen och inte en angelägenhet för 'folket' – eller Motpols läsare – i allmänhet.

Motpol har fyllt en funktion som kritisk granskare av välfärden – men i huvudsak i ett manligt perspektiv. Vid detta Motpolska avsked när jag en önskan om att den 'objektivitet' som till stor del visat sig vara manlig subjektivitet går i graven med den.»

Annika Forssén

denter utan samlad ideologisk (marx-ist-leninistisk) skolning.

Peter Nilsson ser idag tre huvudområden som Motpol främst ägnat sig åt:

1. Analys av klass och ohälsa, där innehåll utvecklat från allmän diskussion via beskrivningar av villkor till försök att analysera frågan *varför?*

2. Folkbildning.

– Vi har alltid varit besjälade av en ambition att försöka föra ut medicinska fynd och debatt även till icke-medicinskt kunniga grupper i samhället.

3. Analys och debatt om sjukvårdens struktur, ekonomi och ledning, som alltmer blivit aktuella frågor under 1980- och 1990-talen.

Motpol har genom åren också arbetat konkret med medicinskt solidaritetsarbete, bl a insamling till bombade sjukhus i Vietnam och stöd till konsumentrörelsen i Tredje världen vad gäller olika läkemedelsfrågor.

Peter Nilsson anser att Motpols argument varit av värde inte bara för den mindre gruppen av aktivt samhällsde-batterande läkare, utan också för alla de kolleger som i sin praktik dagligen upp-rörs över missförhållanden och att män-niskor kommer i kläm när sjukvårdens resurser minskar.

– Argumenten har haft en resonans-botten hos de allra flesta läkare, oavsett religiös, politisk eller filosofisk hemvist.

Finns det anledning till självkritik?

– Med 25 år i backspegeln kan man ju konstatera att inte alla argument varit bra eller alla arenor viktiga, och visst har felaktiga idéer framförts. Men huvudlinjen tycker jag bär än idag. I cent-rum har stått det kritiska tänkandet – utan det går inte vetenskapen framåt.

”Vi skulle bota hela världen”

»Inget tema var oss främmande. Vi skulle inte bara lära oss bota vissa patienter, vi skulle bota hela samhället, staden, landet, ja hela världen. Läkaren Che Guevara var vår hjälte.

Temanumren handlade om gruv-strejken, Norrland, språket, bilsta-den, försvaret, freden och kapitalet. Artiklar om Vietnam, kurder, Tanza-nia och Cuba trängde helt ut alla gamla knepiga fall och reportagen om luciabalen på MF. Kårknuttarna blev naturligtvis upprörda.

Kulmen nåddes när Stockholms MFs ordförande lade fram en motion om att uppmana läkemedelsindustrin att bojkotta MFT. Inte bara det utan medicinerna uppmanades också att bojkotta de företag som ändå skulle fortsätta annonsera i MFT. Motionen publicerades på omslaget av nr 12, 1968. MF-ordföranden blev ras-sande och krävde censur. Vi hörsam-made villigt uppmaningen och lät klistra en vacker röd lapp över om-slagstexten. Man sa mig att det gick att ånga bort censurlappen. Kåren var förlöjligad. Vi vann den ideologiska

striden, men förlorade alla annonsö-rer.

MFT stod i centrum för debatten, åtminstone upplevde vi det så. Hela den medicinska fakulteten läste MFT tror jag. Professor Gunnar Björck läste den säkert från första sidan till den sista sidan, så att han kunde till-rättvisa sina kandidater på Serafen. När ett nytt nummer kommit ut, så ledde det till långa diskussioner på röntgenronderna. Vissa av kirurger-na på KS tyckte synnerligen illa om MFT och såg till att redaktionsmed-lemmarna fick straffjourer. Men andra gillade den skarpt, så att mina straffjourer blev ganska givande.»

»Det förvånar mig dock ibland att inte fler MFT-are har fortsatt att skri-va och delta mer i det offentliga sam-talet. Och på röntgenronderna disku-terar vi numera mest de förhöjda par-keringsavgifterna på KS. Aldrig kommenteras det senaste numret av MFT-Motpol längre eller ens Buk-pressen!»

Hugo Lagercrantz
redaktionssekreterare 1968

Tidskriften läggs ned, men inte Föreningen Motpol även om den fört en tynande tillvaro de senaste åren. Svårigheterna att rekrytera nya medlemmar förklaras bland annat av att dagens medicinarstudenter är tyngda av studierna och strävan efter att få jobb, menar Peter Nilsson. Tidsandan är också en annan.

– Dessutom kan det säkert ha varit svårt att slå sig in i det kamratgäng som kretsen kring Motpol med tiden utvecklades till.

Peter Nilsson hoppas att en ny generation kan ta över stafettpipen efter Motpol ty, som han skriver i avskedsnumret:

»Så länge läkaryrket finns kommer dess egen praktik att framkalla samhällskritiskt tänkande hos vissa av dess utövare. Inget annat yrke förenar nämligen i så hög grad naturvetenskapernas biologiska exakthet med samhällsvetenskapernas sociala människointresse.»

Peter Nilsson arbetar idag halvtid som distriktsläkare i Dalby och forskar och undervisar på den andra halvan vid samhällsmedicinska institutionen i Lund.

Han är intresserad av samband mellan klasskillnader och hjärt-kärlsjukdomar, vilket också var ett tema i hans doktorsavhandling 1991. Vid årsskiftet tillträder han ett lektorat i kardiovaskulär forskning hos professor Göran Berglund på en forskningsenhet vid medicinkliniken, Universitetssjukhuset MAS i Malmö.

Identitet utanför institutionerna

Motpols huvudredaktör 1981–1996 har varit Per-Olof Östergren, idag docent och överläkare vid samhällsmedicinska institutionen vid Universitetssjukhuset MAS i Malmö.

– Motpols plattform har varit den kritiska debatten, medan de politiska förtecknen varit av underordnat intresse. Motpol anslöt sig aldrig till någon speciell gren av vänstern, vilket nog bidragit till att vi kunnat hålla ut så länge som vi ändå gjort, menar Per-Olof Östergren.

Motpol, liksom föregångaren MFT, har producerats självständigt av lokalredaktioner på kårorterna, dvs i Lund, Uppsala, Göteborg, Stockholm, Linköping och Umeå.

Vad har Motpol betytt för er aktiva?

– För min del främst att jag haft en identitet utanför de traditionella akademiska institutionerna. Det har varit nyttigt och gjort att man kunnat känna sig som i viss mån fristående och kunnat se den egna verksamheten utifrån.

MFT
medicinska föreningens tidskrift nr 11 · 1968 · årgång 46

KAPITALET

»... när bataljonerna var samlade slog huvudredaktören till med MFTs klassiker. Omslaget pryds av en majestätisk konservburk innehållande corned beef – eller om det var köttsoppa. Symboliken i detta har jag glömt, men säkert var det ett multinationellt företag som hotade världshälsan.» (Urban Waldenström i Motpols avskedsnummer.)

För många har arbetet med Motpol fungerat som en skrivarskola, menar Per-Olof Östergren. Säkert fanns det de som gick med just för att få lära sig att skriva.

– Utmärkande har också varit att ingen framträtt eller framhållit sig själv på andras bekostnad, något som ju annars inte är ovanligt i den akademiska världen. Men förklaringen är kanske att arbetet med Motpol knappast givit några extrapolag i karriären.

Hälsa och sociala nätverk

Ett huvudintresse för socialmedicinaren Per-Olof Östergren är sambandet mellan sociala nätverk och hälsa. Ämnet för hans avhandling 1991 var just hjärt-kärlsjukdom, stress och socialt nätverk.

Nu intresserar han sig för »det sociala kapitalet», ett begrepp som statsvetaren Robert Putnam lanserat i boken »Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien».

Det sociala kapitalet i en vidare bemärkelse, är faktorer som är helt osynliga i traditionella ekonomiska analyser, men som är nödvändiga faktorer för ett samhälles positiva utveckling på lång sikt.

Exempel på viktigt socialt kapital i dagens Sverige är, enligt Per-Olof Östergren, ett brett stöd för transfereringssystem som minskar inkomstklyftor, viljan att försvara en social gemenskap som motverkar marginalisering av individer och segregation mellan grupper, jämställdhet mellan könen, antirasism och djupt rotade demokratiska värderingar.

– Att växla in det sociala kapitalet i kortsiktig lönsamhet är en felsyn. Att ta pengar från skola och utbildning eller sjukvård och äldreomsorg slår i sinom tid mot industrin. I ett segregerat samhälle föröds det sociala kapitalet, vilket leder till en utveckling som är mycket svår att vända. USA är ett tydligt exempel. Det trista är att nationalekonomerna inte har några modeller för att ta in detta.

Men det är en spännande tid vi lever i, menar Per-Olof Östergren. Det finns en potential att diskussionerna läkare emellan handlar om också annat än höj-

da parkeringsavgifter.

– Se på England. Där säger läkarna att på fritiden är de konservativa, men på jobbet labour.

I Malmö skiljer det sju år i medellivslängd mellan »bästa» och »sämsta» bostadsområde. Men trots alla problem och svårigheter i dagens samhälle är Per-Olof Östergren optimist.

– Som läkare får man inblick i hur marginaliserade grupper har det, vilket ger ansvar att berätta för andra. Människans förmåga till självreflektion är en

»Motpol läggs alltså ner i en tid då den skulle behövas mer än någonsin. Marknadstänkandet tar över. Patienter blir kunder. Den personliga integriteten blir ett mycket viktigare argument än samhällets ansvar. Hälsoklyftorna vidgas.

Men i en eller annan form är jag övertygad om att den kritiska syn som vi funnit i radikala medicinska tidskrifter som 'Die Medizinische Reform', 'Socialistisk medicinsk tidskrift', 'Tidskrift för sexuell upplysning', 'Argument für Kritische Medizin' 'Dr. Med. Mabuse' och MFT/Motpol återkommer i någon form. Det kommer alltid att behövas ett forum som gör medicin till politik, när tendensen att göra tvärtom är så stark.»

Urban Janlert

överlevnadsinstinkt. Det samhälle som inte kan självreflektera, det går under!

Intresse för folkbildning

Anne-Marie Landtblom, avdelningsläkare på neurologkliniken vid Universitetssjukhuset i Linköping, var ordförande i föreningen under några år i början av 1980-talet och ansvarig utgivare från 1983 till slutet.

Hon har intresserat sig särskilt för folkbildningsfrågorna och har bland annat skrivit böckerna »Spelet om hälsan» och »Demokrati med handikapp».

Inom Motpol har hon skrivit om lä-

kemedelspolitik, Tredje världen och en hel del andra frågor, som senare kom att utvecklas i samarbete med studieförbundet ABF, exempelvis förebyggande hälso- och sjukvård, handikappolitik och miljöfrågor inklusive kärnkraft och lågdosstrålning.

– Det har varit hemskt roligt! Flera av oss inom Motpol har deltagit som studiecirkelledare och föreläsare på olika håll i landet. Självt blev jag kraftfullt indragen som utbildare av cirkelledare för ABF centralt, tillsammans med bland andra Johan Hallqvist.

– Vi har blivit specialiserade på oli-

ka områden, och bidragit till att popularisera annars ganska svårtillgängliga medicinska fakta. Genom att föra ut viktig vetenskaplig kunskap har vi bidragit till att katalysera samhällsprocessen.

Många inom Motpol kanaliserar alltmer sitt engagemang i den egna specialiteten och karriären, men många är fortfarande politiskt aktiva på olika sätt.

Anne-Marie Landtblom disputerade 1996 på en avhandling om multipel skleros, och vill forska vidare om orsakerna till och utbredningen av MS.

Jan Lind

– Alla argument har kanske inte varit riktiga men huvudlinjen bär än idag – det kritiska tänkandet har varit det centrala, säger Peter Nilsson, ordförande i föreningen Motpol som lever vidare fastän tidskriften med samma namn nu gått i graven.

– Behovet av en tidskrift som Motpol är knappast mindre nu än när vi började, men det är klart – nutiden känns väl alltid mest angelägen, menar Per-Olof Östergren, Motpols huvudredaktör under de sista 15 åren.